Emlékezés Ráth Zoltánra (1863–1902),
a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára
Remembering Zoltán Ráth (1863–1902),
Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Ráth Zoltán (1863–1902) közgazdász, statisztikus, demográfus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja rövid, mindössze másfél évtizedes szakmai pályafutása alatt jelentős eredményeket ért el a közgazdasági elmélet, a népességstatisztika, a demográfia, a pénzügytan és a társadalomstatisztika területén. Tudományos munkásságának különleges értékét az adta, hogy a gazdasági folyamatokat nem kizárólag pénzügyi vagy termelési szempontból vizsgálta, hanem azok társadalmi és erkölcsi összefüggéseit is hangsúlyozta. A statisztikai adatokat a társadalom szerkezetének és fejlődési tendenciáinak megismerésére alkalmas tudományos eszköznek tekintette.

Ráth Zoltán 1863. június 2-án született Győrben. Édesapja Ráth Károly (1829–1868) történetíró, levéltáros és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1858) volt, aki fia négy és fél éves korában hunyt el. Neveltetésében édesanyja játszott meghatározó szerepet. Középiskolai tanulmányait a győri ágostai evangélikus gimnáziumban végezte, ahol 1880-ban érettségizett. Már fiatalkorában különösen érdeklődött a természettudományok, a matematika és a csillagászat iránt. Egyetemi tanulmányait kezdetben a bécsi egyetem bölcsészeti karán folytatta, ahol matematikát és csillagászatot hallgatott, azonban családi körülményei miatt hazatért.[1] Ekkor, 1881 őszétől a győri jogakadémián tanult, majd 1883-ban a budapesti egyetem jogi karára iratkozott át. Itt elsősorban a közgazdaságtan és annak segédtudományai iránt mutatott érdeklődést. Egyetemi tanárai közül Horinka Imre (1849–1889), Kerkapoly Károly (1824–1891), Kautz Gyula (1829–1909) és Láng Lajos (1849–1918) gyakoroltak rá különösen jelentős hatást. Egyetemi tanulmányait 1885-ben fejezte be, majd 1886. május 8-án jogtudományi doktori oklevelet szerzett, 1887-ben pedig államtudományi képesítést kapott. Ügyvédi oklevelét is megszerezte, azonban hivatását nem gyakorolta, érdeklődése egyre inkább az egyetemi oktatás és a tudományos kutatás felé fordult.[2]

Ráth Zoltánt 1888. december 28-án a budapesti egyetemen a nemzetgazdaságtan magántanárává habilitálták. Ugyanebben az évben belépett az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatalba, ahol kezdetben díjnokként, majd gyakornokként dolgozott. Hivatali tevékenysége során részt vett a statisztikai évkönyvek nemzetközi adatanyagának feldolgozásában, továbbá a népszámlálási és népmozgalmi kiadványok előkészítésében. A hivatalban szerzett gyakorlati tapasztalatok meghatározó módon befolyásolták későbbi kutatásait. Négy évvel később, 1892-ben a budapesti egyetemen a statisztika magántanárává habilitálták, ugyanebben az évben a Műegyetemen a nemzetgazdaságtan magántanára lett. 1894. január 21-én egyetemi nyilvános rendkívüli tanári címet kapott. A Kassai Királyi Jogakadémia 1896. augusztus 27-én a nemzetgazdaságtan, a pénzügytan és a magyar pénzügyi jog rendes tanárává nevezte ki. Kassai professzori tevékenysége mellett továbbra is kapcsolatban maradt a budapesti tudományos élettel.[3]

---

[1] VARGHA GYULA: *Emlékbeszéd Ráth Zoltán l. tag fölött.* In: A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XII. kötet. 11. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1905. 324–327. pp. (A továbbiakban: VARGHA 1905.)

[2] MARKÓ LÁSZLÓ – BURUCS KORNÉLIA – BALOGH MARGIT – HAY DIÁNA: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. III. kötet (R–Zs).* MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár. Budapest, 2003. 1058. p. (A továbbiakban: MARKÓ ET AL 2003.); VARGHA 1905, 327–328. pp.

[3] MARKÓ ET AL 2003, 1058. p.; VARGHA 1905, 328–329., 337–338. pp.

A Magyar Közgazdasági Társaság 1894-es megalakulását követően annak főtitkárává választották. E tisztségében a magyar közgazdasági szakirodalom és tudományos közélet szervezésében is szerepet vállalt. Részt vett az 1901-ben Budapesten megrendezett nemzetközi statisztikai tanácskozásokon, ahol két előadást tartott. Tudományos munkásságának nemzetközi elismerését jelentette, hogy ezt követően a Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) tagjává választották. Emellett a Társadalomtudományi Társaság választmányi tagja (1902) is volt.[4]

A Magyar Tudományos Akadémia 1894. május 4-én választotta levelező tagjává. Akadémiai elismerését elsősorban korai közgazdasági elméleti munkái, valamint a statisztikai és demográfiai kutatásokban elért eredményei alapozták meg. Székfoglaló értekezését *Közgazdaságtan és ethika* címmel készítette el. A tanulmány 1894-ben jelent meg. Témaválasztása jól tükrözi Ráth tudományos gondolkodásának egyik legfontosabb sajátosságát: a gazdasági tevékenységet nem önálló, az erkölcsi normáktól független szférának tekintette, hanem a társadalmi élet egészébe illeszkedő emberi tevékenységként értelmezte.[5] Tudományos pályájának korai szakaszában már több olyan tanulmányt publikált, amelyek a gazdasági elmélet alapfogalmait, a társadalmi osztályok helyzetét, a pénz értékének változását és a népesség fejlődését vizsgálták. Vargha Gyula 1905-ben elmondott akadémiai emlékbeszédében külön kiemelte Ráth rendkívüli felkészültségét, széles körű olvasottságát és az elméleti kérdések iránti fogékonyságát. Vargha értékelése szerint Ráth nem sorolható egyszerűen valamelyik korabeli közgazdasági iskolához. Különböző elméleti irányzatok eredményeit ismerte és hasznosította, ugyanakkor önálló álláspont kialakítására törekedett. Különösen fontosnak tartotta az alapfogalmak pontos meghatározását, mert meggyőződése szerint a tudományos következtetések megbízhatósága az alkalmazott fogalmak tisztaságán alapul.[6] Ráth Károly fiatalon hunyt el, ennek ellenére a tudományos munkássága számos területre kiterjedt. Ezek a közgazdasági elmélet (földjáradék, tőke és érték), továbbá a közgazdaságtan és az erkölcs kapcsolata, a népességstatisztika és a demográfia, a magyar népesedés problémái, az igazságügyi és bűnügyi statisztika, a pénzügytan, az adópolitika és a gazdasági szerkezet, végül Magyarország statisztikája.

---

[4] RÓZSA DÁVID: *Ráth Zoltán.* In: Fülöp Ágnes – Rózsa Dávid (szerk.): Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. Életrajzi Lexikon a XVI. századtól napjainkig. A statisztika történetei 1. KSH Könyvtár, Nemzeti Kulturális Alap–Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2014. 595. p. (A továbbiakban: RÓZSA 2014.); VARGHA 1905, 338. p.

[5] BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XIV. kötet (Pillera–Simor).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1897. 413–414. pp.; FEKETE GÉZÁNÉ: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Budapest, 1975. 229. p.; *Ráth Zoltán. Akadémikusok. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai.* MTA Könyvtár és Információs Központ adatbázisa: https://akademikus.mtak.hu/adatlap/rath-zoltan/ (Letöltés ideje: 2026. november 23.); RÁTH ZOLTÁN: *Közgazdaságtan és ethika.* Székfoglaló értekezés [levelező]. In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági és Közigazgatási Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1894. 1153–1179. pp.; VARGHA 1905, 329–331. pp.

[6] Vö. RÁTH ZOLTÁN: *A pénzérték emelkedésének némely következményéről.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888. 171–189. pp. (A továbbiakban: RÁTH 1888/A.); RÁTH ZOLTÁN: *Az érték fogalma és osztályozása.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888. 717–738. pp. (A továbbiakban: RÁTH 1888/B.); RÁTH ZOLTÁN: *Gazdasági haladásunk és a munkásosztály.* [Három közleményben.] In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1896. 185–209., 329–347., 540–556. pp.; *Ráth Zoltán. Akadémikusok. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai.* MTA Könyvtár és Információs Központ adatbázisa: https://akademikus.mtak.hu/adatlap/rath-zoltan/ (Letöltés ideje: 2026. november 23.); VARGHA 1905, 324–346. pp.

A közgazdasági elmélet (földjáradék, tőke és érték) területe jelent meg legelőbb munkássága során. Ráth Zoltán tudományos pályafutásának első jelentős eredménye *A földjáradék helye a nemzetgazdaságtan rendszerében* című, 1887-ben megjelent tanulmánya volt. A mű már fiatal szerzőjének elméleti felkészültségéről és rendszerező képességéről tanúskodott. A földjáradék a klasszikus közgazdaságtan egyik alapvető fogalma, amely a föld tulajdonlásából, illetve termelési hasznosításából származó jövedelmet jelöli. A fogalom helyét a közgazdaságtan egész rendszerében kívánta tisztázni. A kérdést nem elszigetelt jövedelemelméleti problémaként kezelte, hanem a termelési tényezők, a tulajdonviszonyok és a jövedelemelosztás összefüggéseiben vizsgálta.[7]

Három évvel később, 1890-ben jelent meg *A tőke közgazdasági fogalmáról* című munkája. Ebben a tőke fogalmának elméleti meghatározására vállalkozott. A téma a korabeli közgazdasági gondolkodás egyik vitatott kérdése volt, hiszen a tőke fogalma eltérő értelmezést kapott a klasszikus, a történeti és az újabb elméleti irányzatokban. Ráth a fogalmi különbségek tisztázására törekedett, és hangsúlyozta, hogy a gazdasági jelenségek pontos értelmezése csak a mögöttük álló elméleti kategóriák következetes meghatározásával lehetséges.[8]

A pénz és az érték kérdésével már 1888-ban foglalkozott. *A pénz értékemelkedésének némely következményéről*, valamint *Az érték fogalma és osztályozása* című tanulmányai a pénzügyi és értékelméleti problémák iránti érdeklődését mutatják. Későbbi írásaiban a gazdasági elmélet és a gyakorlati társadalmi problémák kapcsolatát is vizsgálta. *A közgazdaságtan újabb feladatairól* című, 1892-ben publikált tanulmánya már a közgazdasági tudomány tárgyának és társadalmi szerepének újragondolását sürgette.[9]

A közgazdaságtan és az erkölcs kapcsolata Ráth Zoltán akadémiai székfoglalójához is kapcsolódott. Életművének egyik legjelentősebb és leginkább sajátos alkotása az 1894-ben megjelent *Közgazdaságtan és ethika* című tanulmány. A munka alapvető kérdése az volt, hogy a gazdasági tevékenység értékelhető-e kizárólag a hatékonyság, a termelékenység és az anyagi gyarapodás szempontjai szerint, vagy annak erkölcsi következményeit is figyelembe kell venni. Ráth álláspontja szerint a gazdasági élet nem választható el az általános erkölcsi normáktól. Ezt munkájában részletesen is körüljárta. A gyakorlati közgazdaságtant a társadalmi etika egyik területének tekintette, és elutasította azt a felfogást, amely a gazdasági eredményességet önmagában elegendő igazolásnak tartja. Gondolatmenetének egyik legfontosabb következménye az volt, hogy a gazdasági fejlődés társadalmi értékét nem kizárólag az anyagi termelés növekedésével mérte. Ha egy gazdasági tevékenység vagy intézmény működése sérti az általános erkölcsi követelményeket, akkor pusztán a nemzeti vagyon gyarapításával nem igazolható annak társadalmi hasznossága. A kérdés különösen aktuális volt a 19. század végének gazdasági átalakulásában, amikor az iparosodás, a tőkekoncentráció, a munkásság helyzetének változása és a kartellek kialakulása új társadalmi problémákat vetett fel.[10]

---

[7] RÁTH ZOLTÁN: *A földjáradék helye a nemzetgazdaságtan rendszerében.* Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája. Budapest, 1887. 7–11. 19–23. pp.; VARGHA 1905, 329. p.

[8] Vö. RÁTH ZOLTÁN: *A tőke közgazdasági fogalmáról.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1890. 986–1002. pp.

[9] RÁTH 1888/A, 171–189. pp.; RÁTH 1888/B, 717–738. pp.; RÁTH ZOLTÁN: *A közgazdaságtan újabb feladatairól.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1892. 789–800. pp.

[10] *„A gazdasági élet terére átültetve, az általános vezérelv annyit tesz, mint hogy a nemzeti termelés oly fokozása és oly berendezése, továbbá a javak megoszlásának oly rendje kívánatos, mely a nemzetnek a lehető legtöbb, testileg és szellemileg legkifejlettebb polgárt biztosít."* RÁTH 1894, 1166. p.

Vargha Gyula 1905-ös emlékbeszédében ezt az erkölcsi szemléletet Ráth közgazdasági gondolkodásának egyik legjellemzőbb vonásaként értékelte. Kiemelte, hogy Ráth a termelés növekedését és a gazdasági hatékonyságot is az általános erkölcsi követelményekkel összhangban tartotta elfogadhatónak.[11]

Munkásságának egyik legjelentősebb területe a népességstatisztika és a demográfia volt. A Központi Statisztikai Hivatalban végzett tevékenysége során közvetlen tapasztalatokat szerzett a népszámlálási és népmozgalmi adatok feldolgozásáról. Az 1890. évi magyar népszámlálás eredményeinek feldolgozásában is részt vett, továbbá az 1890 és 1893 közötti népmozgalmi statisztikai kiadványok bevezető tanulmányain dolgozott. A statisztikai adatokat nem csupán a népesség létszámának meghatározására használta, hanem a társadalmi szerkezet és a demográfiai folyamatok értelmezésére is.[12]

A témakör vonatkozásában 1893-ban jelent meg *Népünk korviszonyai és halálozási statisztikánk* című munkája. Ebben a magyar népesség életkor szerinti összetételét és halandósági viszonyait vizsgálta. A korstruktúra és a halálozás elemzése alapvető jelentőségű a népesség reprodukciójának, várható fejlődésének és társadalmi terhelhetőségének megértésében. Arra törekedett, hogy a demográfiai jelenségeket ne elszigetelten, hanem a gazdasági és társadalmi körülményekkel összefüggésben értelmezze. A népesség korösszetétele, a halandóság, a munkaképes korú lakosság aránya és a társadalmi rétegek helyzete szerinte egymást kölcsönösen befolyásoló tényezők.[13]

Ugyancsak jelen területhez kapcsolódott, hogy 1894-ben a VIII. nemzetközi egészségügyi és demográfiai kongresszuson francia nyelvű előadást tartott a társadalmi osztályok statisztikai vizsgálatokban történő elkülönítéséről. A *Sur la distinction des classes sociales dans les recherches statistiques* című tanulmány a társadalmi rétegződés statisztikai megismerésének módszertani kérdéseivel foglalkozott.[14]

Kiemelkedő jelentőségű volt *A magyar korona országainak 1890. és 1891. évi népmozgalma*, valamint *A magyar korona országainak 1892. és 1893. évi népmozgalma* című kiadványokban való közreműködése. Ezek a kiadványok a születések, halálozások és házasságkötések adatainak feldolgozásával járultak hozzá a magyar demográfiai kutatások fejlődéséhez.[15] Demográfiai érdeklődésének legfontosabb összegző munkája *Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén* című, 1903-ban megjelent értekezése volt. A tanulmány a magyar népesség növekedésének és természetes szaporodásának hosszabb távú tendenciáit vizsgálta. A népesség alakulását nem pusztán a születések és halálozások különbségével magyarázta, hanem figyelembe vette a megélhetési viszonyokat, a gazdasági lehetőségeket, a társadalmi helyzetet és az életkörülmények változását is. Felismerte, hogy a népesség növekedése és a családok gyermekvállalási döntései szorosan összefüggnek a gazdasági környezettel.

---

[11] VARGHA 1905, 330–331. pp.

[12] RÓZSA 2014, 595. p.

[13] RÁTH ZOLTÁN: *Népünk korviszonyai és halálozási statisztikánk.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Első kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1893. 33–41., 318–334., 448–471., 580–640. pp.

[14] Vö. SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái. XI. kötet (Popeszky–Rába).* Kiadja Hornyánszky Viktor. Budapest, 1906. 597–598. pp.

[15] Megjegyzés: a két kiadvány Ráth Zoltán közreműködésével jelent meg. *A Magyar Korona Országainak 1890. és 1891. évi népmozgalma.* In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. V. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1893. 3–103. pp.; *A Magyar Korona Országainak 1892. és 1893. évi népmozgalma.* In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. VIII. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1895. 6–71. pp.; Vö. RÓZSA 2014, 595. p.

A megélhetés nehézségei, a jövedelmi viszonyok és a társadalmi bizonytalanságok befolyásolhatják a családalapítást és a gyermeknevelés lehetőségeit. A tanulmány történeti jelentőségét az adja, hogy a magyar népesedési kérdéseket a társadalom és a gazdaság egészének összefüggésében tárgyalta. A népességfejlődés problémáját nem egyszerűen demográfiai számadatként, hanem hosszabb távú társadalompolitikai kérdésként értelmezte.[16]

Az igazságügyi és bűnügyi statisztika vizsgálata is szerepelt Ráth Zoltán tudományos munkásságában. Tudományos tevékenységének jelentős területe az igazságügyi statisztika fejlesztése volt. Már az 1880-as évek végén foglalkozott a bűnügyi adatok feldolgozásával. *Bűnügyi statisztikánk és annak legújabb eredményei*, továbbá a *Részletek bűnügyi statisztikánkból* című tanulmányai (1889) a bűnözési jelenségek statisztikai vizsgálatának lehetőségeit elemezték. Még 1894-ben *Emlékirat az igazságügyi statisztika újjászervezése tárgyában* címmel önálló munkát készített. Ebben az igazságügyi adatgyűjtés és feldolgozás korszerűsítésére tett javaslatokat. A bűnügyi statisztika különösen fontos volt a társadalmi viszonyok tudományos megismerésében, mivel a bűncselekmények gyakorisága és szerkezete a jogi intézményrendszer működéséről, valamint bizonyos társadalmi feszültségekről is információkat szolgáltatott. A bűnügyi adatok feldolgozását nem egyszerű számlálási feladatként kezelte; a statisztikai módszerek segítségével a bűnözés társadalmi összefüggéseinek feltárására törekedett. Külön foglalkozott a főváros bűnügyi statisztikájával, valamint az osztrák bűnügyi statisztika újabb eredményeivel is.[17]

Ráth közgazdasági munkásságában a pénzügyi és adópolitikai kérdések, a gazdasági szerkezet vizsgálata szintén jelentős szerepet kaptak. *Évtizedünk egyenesadó reformjáról* című, 1899-ben a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent tanulmányában az egyenes adók rendszerének átalakítását vizsgálta. A munka az adóztatás szerkezetének, a jövedelmek megadóztatásának és az állami bevételek rendszerének kérdéseit tárgyalta.[18]

A földbirtokos osztály hiteligényeivel már 1891-ben foglalkozott. *A földbirtokos osztály hitelszükséglete és annak kielégítése* című munkája a mezőgazdasági hitel és a birtokfinanszírozás problémáit elemezte. A témához kapcsolódóan a földbirtokosi hitel statisztikáját is vizsgálta.[19]

A munkásbiztosítás kérdését a korabeli magyar szociálpolitikai viták részeként vizsgálta. *A munkásbiztosítás hazánkban* című írásában (1891) a munkavállalók szociális biztonságának intézményes feltételeivel foglalkozott. E kutatási irány jól mutatja, hogy érdeklődése kiterjedt a gazdasági fejlődés társadalmi következményeire is.[20] A tanulmány jelentőségét adta, hogy 1891-ben Magyarországon napirenden volt a munkásbiztosítás, illetve a betegsegélyezés törvényi szabályozása (1891. évi XIV. törvénycikk).

---

[16] RÁTH ZOLTÁN: *Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén.* In: Pauer Imre (szerk.): Értekezések a társadalomtudományok köréből. XII. kötet. V. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1903. 3–48. pp.

[17] RÁTH ZOLTÁN: *Bűnügyi statisztikánk és annak legújabb eredményei.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889. 572–583. pp.; RÁTH ZOLTÁN: *Részletek bűnügyi statisztikánkból.* (Statisztikai értesítő). In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889. 991–1000. pp.; RÁTH ZOLTÁN: *Emlékirat az igazságügyi statisztika újjászervezése tárgyában.* Athenaeum. Budapest, 1894; VARGHA 1905, 345–346. pp.

[18] RÁTH ZOLTÁN: *Évtizedünk egyenesadó reformjáról.* In: Pauer Imre (szerk.): Értekezések a társadalmi tudományok köréből. XII. kötet. IV. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1903. 155–248. pp.

[19] RÁTH ZOLTÁN: *A földbirtokos osztály hitelszükséglete és annak kielégítése.* Kilián Frigyes. Budapest, 1891.

[20] RÁTH ZOLTÁN: *A munkásbiztosítás hazánkban.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1891. 54–75. pp.

A gazdasági szerkezet változásának elemzésében a kartellek kérdése is fontos helyet kapott. *Emlékirat a kartellekről* című, 1900-ban megjelent munkája az ipari koncentráció és a vállalatok közötti együttműködés gazdasági jelentőségét vizsgálta, emellett egyetemes történelmi és jogi áttekintést is adott a témakörben.[21] A kartellek kialakulása a századforduló ipari fejlődésének egyik meghatározó jelensége volt. Ráth a kérdést a piaci szerkezet, a verseny, a termelés és a társadalmi érdekek összefüggésében tárgyalta. A téma jól kapcsolódott a *Közgazdaságtan és ethika* című művében kifejtett gondolatokhoz: a gazdasági szerveződés társadalmi megítélésében nem elegendő kizárólag a termelékenységet vagy a vállalati eredményességet figyelembe venni.

Egyik legjelentősebb önálló munkája az 1896-ban megjelent *Magyarország statisztikája* volt. A kötet a magyar gazdasági és társadalmi viszonyok rendszerezett bemutatására vállalkozott. A mű különös értékét az adta, hogy a statisztikai adatokat a közgazdasági elmélet és a nemzetközi összehasonlítás szempontjaival kapcsolta össze. Nem pusztán a rendelkezésre álló adatok összegyűjtésére törekedett, hanem az egyes jelenségek értelmezésére is. A kötet a népesség, a gazdasági szerkezet, a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem és a pénzügyi viszonyok bemutatásával átfogó képet nyújtott a korabeli magyar társadalomról. A mű a statisztikai adatok és az elméleti közgazdasági megközelítés összekapcsolásának fontos példája. Vargha Gyula 1905-ös emlékbeszédében Ráth e munkáját a magyar statisztikai szakirodalom kiemelkedő alkotásai között említette, és hangsúlyozta annak magas tudományos színvonalát.[22]

Ráth Zoltán tudományos örökségének és jelentőségének értékelésekor a következő szempontokat érdemes kiemelni. Tudományos munkásságának értékelésekor figyelembe kell venni, hogy pályafutása tragikusan rövid volt. Mindössze 39 évesen hunyt el, így nem volt lehetősége arra, hogy tudományos eredményeit hosszabb időn keresztül továbbfejlessze. *„Huszonhét tanulmánya és ötvennél több ismertetése jelent meg saját neve, több tucat recenziója pedig más jegyek alatt a Nemzetgazdasági Szemlében. Számos szócikket írt A Pallas Nagylexikona és a Közgazdasági lexikon számára."*[23] Rövid élete ellenére jelentős számú önálló művet és tanulmányt hagyott hátra. Életművének egyik legfontosabb sajátossága a közgazdasági elmélet és a statisztikai kutatás összekapcsolása. A gazdasági folyamatokat elméleti kategóriák segítségével értelmezte, miközben a statisztikai adatokat a társadalmi jelenségek vizsgálatának nélkülözhetetlen eszközeként alkalmazta. A demográfia és a népességstatisztika területén végzett munkája különösen jelentős. A korstruktúra, a halandóság, a népmozgalom – például a házasságok – és a népszaporodás kérdéseinek vizsgálatával hozzájárult ahhoz, hogy a népesség fejlődése a magyar közgazdasági és társadalomtudományi gondolkodásban önálló kutatási területként jelenjen meg. Igazságügyi statisztikai munkái a bűnügyi adatok módszeres feldolgozásának és társadalmi értelmezésének fejlesztését szolgálták. Pénzügyi és adópolitikai tanulmányai pedig a gazdasági intézmények és a társadalmi viszonyok kapcsolatára irányították a figyelmet.[24]

---

[21] RÁTH ZOLTÁN: *Emlékirat a kartellekről.* Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1900. 281–282. pp.

[22] RÁTH ZOLTÁN: *Magyarország statisztikája*. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1896. 411. p.; VARGHA 1905, 334–335. pp.

[23] RÓZSA 2014, 595. p.

[24] BALOGH JENŐ: *Dr. Ráth Zoltán.* In: Dárday Sándor (főszerk.) – Fayer László (felelős szerk.): Jogtudományi Közlöny. Hetilap a Jog- és Államtudományok köréből. Harmiczhetedik évfolyam. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1902. 308. p.; RÁTH ZOLTÁN: *A házasságok termékenysége.* In: Hegedüs Lóránt – Mandelló Gyula (szerk.): Közgazdasági Szemle. XXVI. évfolyam. 27. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1902. 355–363. pp.; RÓZSA 2014, 595. p.

Közgazdasági gondolkodásának egyik legmaradandóbb vonása az etikai szemlélet volt. Ráth számára a gazdasági fejlődés nem öncélú folyamatot jelentett: az anyagi gyarapodás társadalmi értékét az emberi és erkölcsi követelmények figyelembevételével tartotta megítélhetőnek. Ez a megközelítés különösen figyelemre méltó a 19. század végének iparosodó és kapitalizálódó társadalmában. *„Ráth Zoltán közgazdaságtani felfogására nézve a szabadelvű iskolához tartozott, de nem a régi, rideg és kíméletlen iránynak volt a követője, hanem annak az újabb, nemesebb szabadelvűségnek volt a híve, amely a sociálpolitikai eszméknek behatása alatt humánus érzéssel és egész odaadással keresi, kutatja az élet nagy küzdelmeiben az erős és gyenge közti ellentétek kiegyenlítésére szolgáló módokat és eszközöket. Munkái, mint fentebb is említettük, nagyobbára elméletiek és többnyire csak ebben a vonatkozásban, a sociális kérdés megoldásának vizsgálatában érintkeznek a közgazdasági politikával."*[25]

Ráth Zoltán 1902. augusztus 6-án hunyt el Csanakon (Rábacsanakon). Sírhelye Győrben, a nádorvárosi temetőben található. Öngyilkosságának, illetve halálának körülményeit Vargha Gyula 1905-ös akadémiai emlékbeszéde is megemlítette. A korabeli személyes és egészségügyi körülmények részletes ismertetése helyett tudománytörténeti szempontból elsősorban az életmű értékelése indokolt.[26]

Ráth Zoltán a magyar közgazdaság-tudomány, statisztika és demográfia olyan képviselője volt, aki rövid életpályája ellenére több tudományterület fejlődéséhez járult hozzá. Munkásságának jelentőségét nem csupán az egyes tanulmányokban közölt eredmények adják, hanem az a szemlélet is, amely a gazdasági, társadalmi és erkölcsi jelenségeket egységes rendszerben kívánta értelmezni. Életműve a magyar tudománytörténetben azért is figyelemre méltó, mert a közgazdaságtant nem kizárólag a termelés és a vagyon növekedésének tudományaként értelmezte, hanem a társadalmi fejlődés egészének vizsgálatára alkalmas tudományként művelte. A közgazdaságtan mellett a statisztika különféle területeinek is nagy jelentőséget szentelt. Felhívta a figyelmet a statisztikai igényességre. A neki tulajdonított idézet szerint: *„A statisztikának két igazán rettenetes ellensége van, a tudatlanság és a rossz statisztika. Nehéz lenne megmondani, hogy melyik közöttük a rettenetesebb"*.[27] Fontos hangsúlyozni, hogy kidolgozta a magyar bűnügyi statisztika reformtervezetét is, hozzájárulva az igazságügyi statisztikai adatgyűjtés korszerűsítéséhez. Végül, de nem utolsósorban *„(...) közreműködött a Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv nemzetközi anyagának feldolgozásánál és a Nemzetgazdasági Szemlénél (később Közgazdasági Szemlénél) is"*, mely folyóiratba 1899-től kezdve számos nagyobb értekezést és könyvismertetést, bírálatot írt. [28] Szemléletével a századforduló magyar közgazdasági és statisztikai gondolkodásának egyik sajátos, önálló irányát képviselte.

---

[25] VIZAKNAI ANTAL: *Ráth Zoltán (1863–1902).* In: Hegedüs Lóránt – Mandelló Gyula (szerk.): Közgazdasági Szemle. XXVI. évfolyam. 27. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1902. 655. p.

[26] NAVRATIL ÁKOS: *Ráth Zoltán. 1863–1902.* In: Gratz Gusztáv (szerk.): Huszadik Század. Társadalomtudományi Szemle. Társadalomtudományi Társaság folyóirata. VI. kötet. Harmadik évfolyam (1902 július-deczember). Budapest, 1902. 347–350. pp.; *Ráth Zoltán.* Nemzeti Sírhely. Nemzeti Örökség Intézete: https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/gyor/nadorvarosi-temeto/rath-zoltan (Letöltés ideje: 2026. november 23.); VARGHA 1905, 341–343. pp.; VIZAKNAI 1902, 653. p.

[27] KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ – VITA LÁSZLÓ: *A statisztika oktatása a többciklusú egyetemi képzésben.* In: Köz-Gazdaság. A Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karának tudományos folyóirata. 2. évfolyam, 1. szám. Budapest, 2007. 51. p.

[28] *Ráth Zoltán.* Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság: https://www.nekb.gov.hu/nemzeti-sirkert/gyor/nadorvarosi-temeto/rath-zoltan (Letöltés ideje: 2026. november 23.)

Legfontosabb munkái

A földjáradék helye a nemzetgazdaságtan rendszerében. Budapest, 1887; *A tőke közgazdasági fogalmáról.* Budapest, 1890.; *A földbirtokos osztály hitelszükséglete és annak kielégítése.* Budapest, 1891; *A pénzérték emelkedésének némely következményéről.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888.; *Az érték fogalma és osztályozása.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888.; *A munkásokra vonatkozó törvényhozás Franciaországban.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889.; *Bűnügyi statisztikánk és annak legújabb eredményei.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889.; *Részletek bűnügyi statisztikánkból.* (Statisztikai értesítő). In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889.; *Új német törvény a szövetkezetekről.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889.; *A munkásbiztosítás hazánkban.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1891.; *A közgazdaságtan újabb feladatairól.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1892.; *A Magyar Korona Országainak 1890. és 1891. évi népmozgalma.* In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. V. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1893. (közreműködés); *A Magyar Korona Országainak 1892. és 1893. évi népmozgalma.* In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. VIII. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1895. (közreműködés); *A közgazdaságtan újabb feladatairól.* Budapest, 1892.; *Népünk korviszonyai és halálozási statisztikánk.* Budapest, 1893.; *Népünk korviszonyai és halálozási statisztikánk.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Első kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1893.; *Emlékirat az igazságügyi statisztika újjászervezése tárgyában.* Athenaeum. Budapest, 1894.; *Közgazdaságtan és ethika.* Székfoglaló értekezés [levelező]. In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági és Közigazgatási Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1894.; *Gazdasági haladásunk és a munkásosztály.* [Három közleményben.] In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1896.; *Magyarország statisztikája.* Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1896.; *Évtizedünk egyenesadó reformjáról.* Budapest, 1897; *Emlékirat a kartellekről.* Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1900.; *A házasságok termékenysége.* In: Hegedüs Lóránt – Mandelló Gyula (szerk.): Közgazdasági Szemle. XXVI. évfolyam. 27. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1902. és *Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén.* In: Pauer Imre (szerk.): Értekezések a társadalomtudományok köréből. XII. kötet. V. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1903.

Felhasznált szakirodalom

A Magyar Korona Országainak 1890. és 1891. évi népmozgalma. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. V. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1893. 3–103.

A Magyar Korona Országainak 1892. és 1893. évi népmozgalma. In: Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. VIII. kötet. Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1895. 6–71.

BALOGH JENŐ: *Dr. Ráth Zoltán.* In: Dárday Sándor (főszerk.) – Fayer László (felelős szerk.): Jogtudományi Közlöny. Hetilap a Jog- és Államtudományok köréből. Harmiczhetedik évfolyam. Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1902. 308.

BOKOR JÓZSEF – GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas Nagy Lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. XIV. kötet (Pillera–Simor).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1897. 413–414.

FEKETE GÉZÁNÉ: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Budapest, 1975. 229.

KERÉKGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ – VITA LÁSZLÓ: *A statisztika oktatása a többciklusú egyetemi képzésben.* In: Köz-Gazdaság. A Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Karának tudományos folyóirata. 2. évfolyam, 1. szám. Budapest, 2007. 51.

MARKÓ LÁSZLÓ – BURUCS KORNÉLIA – BALOGH MARGIT – HAY DIÁNA: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. III. kötet (R–Zs).* MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár. Budapest, 2003. 1058.

NAVRATIL ÁKOS: *Ráth Zoltán. 1863–1902.* In: Gratz Gusztáv (szerk.): Huszadik Század. Társadalomtudományi Szemle. Társadalomtudományi Társaság folyóirata. VI. kötet. Harmadik évfolyam (1902 július-deczember). Budapest, 1902. 347–350.

RÁTH ZOLTÁN: *A földjáradék helye a nemzetgazdaságtan rendszerében.* Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája. Budapest, 1887. 7–11. 19–23.

RÁTH ZOLTÁN: *A pénzérték emelkedésének némely következményéről.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888. 171–189.

RÁTH ZOLTÁN: *Az érték fogalma és osztályozása.* In: Heltai Ferencz (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. XII. évfolyam. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1888. 717–738.

RÁTH ZOLTÁN: *Bűnügyi statisztikánk és annak legújabb eredményei.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889. 572–583.

RÁTH ZOLTÁN: *Részletek bűnügyi statisztikánkból.* (Statisztikai értesítő). In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Az Athenaeum Irodalmi s Nyomdai R. Társulat. Budapest, 1889. 991–1000.

RÁTH ZOLTÁN: *A tőke közgazdasági fogalmáról.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1890. 986–1002.

RÁTH ZOLTÁN: *A földbirtokos osztály hitelszükséglete és annak kielégítése.* Kilián Frigyes. Budapest, 1891.

RÁTH ZOLTÁN: *A munkásbiztosítás hazánkban.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest, 1891. 54–75.

RÁTH ZOLTÁN: *A közgazdaságtan újabb feladatairól.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1892. 789–800.

RÁTH ZOLTÁN: *Népünk korviszonyai és halálozási statisztikánk.* In: Jekelfalussy József (szerk.): Nemzetgazdasági Szemle. Első kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest, 1893. 33–41., 318–334., 448–471., 580–640.

RÁTH ZOLTÁN: *Közgazdaságtan és ethika.* Székfoglaló értekezés [levelező]. In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági és Közigazgatási Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1894. 1153–1179.
RÁTH ZOLTÁN: *Emlékirat az igazságügyi statisztika újjászervezése tárgyában.* Athenaeum. Budapest, 1894.
RÁTH ZOLTÁN: *Gazdasági haladásunk és a munkásosztály.* [Három közleményben.] In: Jekelfalussy József (szerk.): Közgazdasági Szemle. XVIII. évfolyam. Első kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1896. 185–209., 329–347., 540–556.
RÁTH ZOLTÁN: *Magyarország statisztikája.* Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1896. 411.
RÁTH ZOLTÁN: *Emlékirat a kartellekről.* Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1900. 281–282.
RÁTH ZOLTÁN: *A házasságok termékenysége.* In: Hegedüs Lóránt – Mandelló Gyula (szerk.): Közgazdasági Szemle. XXVI. évfolyam. 27. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1902. 355–363.
RÁTH ZOLTÁN: *Évtizedünk egyenesadó reformjáról.* In: Pauer Imre (szerk.): Értekezések a társadalmi tudományok köréből. XII. kötet. IV. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1903.
RÁTH ZOLTÁN: *Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén.* In: Pauer Imre (szerk.): Értekezések a társadalomtudományok köréből. XII. kötet. V. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1903. 3–48.
Ráth Zoltán. Akadémikusok. A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. MTA Könyvtár és Információs Központ adatbázisa: https://akademikus.mtak.hu/adatlap/rath-zoltan/
Ráth Zoltán. Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság: https://www.nekb.gov.hu/nemzeti-sirkert/gyor/nadorvarosi-temeto/rath-zoltan
Ráth Zoltán. Nemzeti Sírhely. Nemzeti Örökség Intézete: https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/gyor/nadorvarosi-temeto/rath-zoltan
RÓZSA DÁVID: *Ráth Zoltán.* In: Fülöp Ágnes – Rózsa Dávid (szerk.): Portrék a magyar statisztika és népességtudomány történetéből. Életrajzi Lexikon a XVI. századtól napjainkig. A statisztika történetei 1. KSH Könyvtár, Nemzeti Kulturális Alap–Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 2014. 595.
SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái. XI. kötet (Popeszky–Rába).* Kiadja Hornyánszky Viktor. Budapest, 1906. 597–598.
VARGHA GYULA: *Emlékbeszéd Ráth Zoltán l. tag fölött.* In: A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XII. kötet. 11. szám. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1905. 324–331., 334–335., 337–338., 341–343., 345–346.
VIZAKNAI ANTAL: *Ráth Zoltán (1863–1902).* In: Hegedüs Lóránt – Mandelló Gyula (szerk.): Közgazdasági Szemle. XXVI. évfolyam. 27. kötet. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest, 1902. 655.

Dr. habil. Gyémánt Richárd, PhD, LLM, egyetemi docens
SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Statisztikai és Demográfiai Tanszék
gyemant.richard@szte.hu